

Світлана ЛИСЕНКО

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і менеджменту,
Красноармійський індустріальний інститут ДВНЗ "Донецький національний технічний університет"

Юлія МОІСЄЄВА

асистент кафедри економіки і менеджменту,
Красноармійський індустріальний інститут ДВНЗ "Донецький національний технічний університет"

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МОНІТОРИНГ» В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто сутність поняття «моніторинг», його визначення в різних сферах застосування. Охарактеризовано методичні підходи, принципи та задачі організації процесу моніторингу інвестиційної діяльності.

Ключові слова: моніторинг, моніторинг інвестиційної діяльності, аналіз, контроль.

Наслідки фінансово-економічної кризи негативно впливають на більшість економік світу, в тому числі - і на економіку України. Одним з напрямів запобігання таким процесам є активізація інвестиційної діяльності, що має безпосередню дію на економічний розвиток держави. Інвестиційної активності можливо досягти за умови створення привабливого інвестиційного клімату. У свою чергу це вимагає наявності достовірного інформаційного забезпечення про рівень інвестиційної привабливості, а також методів організації збору, обробки та аналізу інформації про інвестиційні процеси.

Спостереження у реальному часі за економічними процесами, комплексна оцінка інвестиційного потенціалу і прийняття на основі цього обґрунтованих управлінських рішень можливе завдяки організації якісної системи моніторингу.

Значний внесок у дослідженні питань соціально-економічного моніторингу належить Г. В. Бушмелевій, Д. Д. Гуровій, І. О. Кузнецовій, М. Л. Малишеву, І. Ю. Шиндеровській та ін. Проблеми моніторингу інвестиційних проектів та інвестиційної діяльності досліджували такі вітчизняні вчені-економісти, як: І. О. Бланк, Т. В. Майорова, О. Г. Пенькова, А. А. Пересада.

Незважаючи на те, що сьогодні моніторинг достатньо широко використовується у сфері управління та в економіці, ця проблематика потребує більшої наукової розробки методологічних та прикладних аспектів в інвестиційній сфері.

Метою статті є визначення методологічних підходів до моніторингу інвестиційної діяльності.

Моніторингові дослідження використовуються у багатьох науках та сферах практичної діяльності. Найбільш активне застосування зазначеного методу як найважливішого засобу інформаційного забезпечення відбулося в екології, соціології, економіці, медицині. Використовуючи його як інструмент для дослідження, кожна сфера трактує це поняття по-різному. Надання інформації для прийняття управлінських рішень, тобто сфера управління, є основною для практичного застосування моніторингу.

Саме поняття «моніторинг» становить інтерес із

погляду його теоретичного аналізу, тому що немає однозначного його тлумачення, адже вивчається й використовується в межах різних сфер діяльності. Складність формулювання пов'язана також із належністю терміна як сфері науки, так і сфері практики. Його можна розглядати і як спосіб дослідження реальності, що використовується в різних науках, і як спосіб забезпечення сфери управління за допомогою надання своєчасної і якісної інформації [1].

Проаналізуємо різні трактування та різні підходи до визначення поняття з метою формування уяви про його сутність і зміст. Часто під моніторингом розуміють постійне спостереження за певним процесом з метою виявлення його відповідності очікуваним результатам [2]. Цей спосіб наукового дослідження найбільшого використання набув у екології та соціології. Саме в цих галузях система моніторингу достатньо відпрацьована та має методологічний апарат.

Термін «моніторинг» вперше застосували в рекомендаціях спеціальної комісії з проблем довкілля при ЮНЕСКО у 1971 р. Він застосовувався переважно в царині дослідження природничими науками стану навколишнього природного середовища, погодних явищ, сезонних кліматичних змін. Пізніше моніторинг почали використовувати в соціології як форму організації проведення соціологічних досліджень [3].

Моніторингом довкілля називають регулярні, виконувані за визначеною програмою спостереження природних середовищ, природних ресурсів, рослинного і тваринного світу, що дозволяють охарактеризувати їх стан і процеси, які відбуваються в них під впливом антропогенної діяльності. У сучасному розумінні екологічний моніторинг є системою режимних довгострокових безперервних спостережень з метою використання одержаної геоecологічної та біоеcологічної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень і складання прогнозів динаміки екологічних ситуацій у різних регіонах планети [4, с. 491].

Моніторингові дослідження в екології спрямовані на визначення можливих катастрофічних змін та можливостей їх запобігання. У сфері соціології

моніторинг як вид соціологічного дослідження має високу практичну цінність.

У соціологічній енциклопедії моніторинг (від лат. *monitor* – застережний) характеризується як метод дослідження об'єкта, що передбачає його відстежування і контроль його діяльності (функціонування) з метою прогнозування останньої [5].

Російський вчений-соціолог В. Л. Малишев під час розв'язання проблем, пов'язаних з розробкою теоретико-методологічних основ моніторингу соціально-трудової сфери, визначив її як інтегровану систему безперервного збору, обробки, накопичення, аналізу та інтерпретації соціологічної і статистичної інформації про хід і тенденції розвитку позитивних і негативних процесів у соціально-трудовій сфері за допомогою єдиної системи соціолого-статистичних показників [6]. Всебічне вивчення змісту, форм і методів проведення різноманітних моніторингових досліджень, а також практичний досвід вченого дозволив сформулювати теоретично можливі варіанти концепції моніторингу [7, с. 22]:

- цільова концепція, згідно з якою моніторинг визначається як проблемно-орієнтована система, що перекриває певну сферу інформаційних потреб;
- інструментальна концепція, де моніторинг виокремлюється серед інших систем обробки інформації за типом використовуваних засобів і методів (широке застосування вибірових методів збору даних, комп'ютерна технологія роботи з інформацією і т.п.);
- інтеграційна концепція, в якій моніторинг трактується як результат перегрупування традиційних інформаційно-управлінських функцій, що поєднує елементи соціально-економічної статистики, соціально-економічного та соціологічного аналізу та прогнозування.

Останнім часом моніторингові дослідження активно використовуються в освіті. Найбільший внесок у дослідження цієї проблеми зробив О. М. Майоров. Вченим була розглянута історія становлення моніторингу, визначені методологічні аспекти цієї категорії, побудована класифікація видів моніторингу, сформульовано авторське визначення поняття «моніторинг в освіті». Моніторинг в освіті – це система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про освітню систему або окремі її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу і дає прогноз його розвитку [8].

Сьогодні моніторинг також широко використовується в біології, медицині, педагогіці, психології, економіці. Поряд з такими видами моніторингу, як глобальний, навколишнього середовища, екологічний, медичний, соціальний, технічний, виокремлюють також економічний моніторинг.

Дослідивши трактування моніторингу у вищезазначених сферах застосування, де він достатньо розроблений у теоретико-методологічному і прикладному аспектах, хочемо зазначити, що основні виявлені підходи можуть бути використані в економіці.

В економічній літературі визначення цього поняття характеризується неоднозначністю та

складністю. Економічний енциклопедичний словник поняття «моніторинг» трактує як безперервне спостереження та аналіз діяльності економічних об'єктів [9, с. 526]. Аналогічно воно тлумачиться в сучасному економічному словнику, але увага акцентується на тому, що моніторинг є складовою системи управління [10]. Українські вчені Г. В. Козаченко, О. М. Антіпов, Г. І. Дібніс подають визначення як спостереження за якимось процесом [11, с. 355]. П. Мілгром, Дж. Робертс тлумачать моніторинг як перевірку виконання контрактних зобов'язань іншою стороною [12, с. 377]. Слід зазначити, що таке тлумачення суттєво відрізняється від інших, воно дає можливість пов'язати моніторинг з інвестиційною діяльністю. А. Г. Загородній та Г. Л. Вознюк визначають його (англ. *monitoring*, від лат. *monitor* – той, що наглядає, попереджає) як систему постійного спостереження за ситуацією та ринком, за виробничою і фінансовою діяльністю підприємства, банку, біржі тощо, а також за реалізацією окремих проектів, зокрема інвестиційних [13, с. 538].

Російський економіст А. Ю. Скрипченко визначає економічний моніторинг як систематичний збір, обробку та аналіз інформації, яка може бути використана для здійснення процесу прийняття управлінських рішень у системі підприємництва; опосередковано – для інформування громадськості – або прямо – як інструмент зворотного зв'язку з метою здійснення проектів, оцінки програм та окреслення стратегій. Фахівець не тільки надає власне трактування поняттю економічного моніторингу, але і вважає, що останній виконує одну із трьох організаційних функцій [14]:

1. Виявляє стан критичних або тих, які перебувають у стані зміни, явищ навколишнього середовища, щодо яких буде вироблений план стратегії.

2. Сприяє встановленню взаємовідносин з навколишнім середовищем, при цьому забезпечує зворотній зв'язок стосовно стратегічних програм.

3. Використовується при встановленні відповідності правилам та контрактним зобов'язанням.

Моніторингу властиві складність і спрямованість на результат. На основі [15] моніторинг може бути охарактеризований як процес і як система (див. рис. 1).

Залежно від об'єктів вчені виділяють такі види економічного моніторингу: соціально-економічний, податковий, фінансовий, банківський, інвестиційний. Зупинимось на визначенні сутності досліджуваного явища в інвестиційній сфері.

І. О. Бланк у процесі дослідження систем та методів інвестиційного контролю визначає моніторинг як основу інвестиційного контролінгу: «Система інвестиційного моніторингу – це розроблений на підприємстві механізм постійного спостереження за контрольними показниками інвестиційної діяльності, визначення розмірів відхилень фактичних результатів від передбачених та виявлення причин цих відхилень» [16, с. 119]. Як механізм проведення постійного нагляду та контролю за процесом освоєння інвестицій, розглядають моніторинг інвестиційних проектів Т. В. Майорова [17, с. 252] та А. А. Пересада [18, с. 233]. На думку цих економістів, метою моніторингу інвестиційного проекту є своєчасне

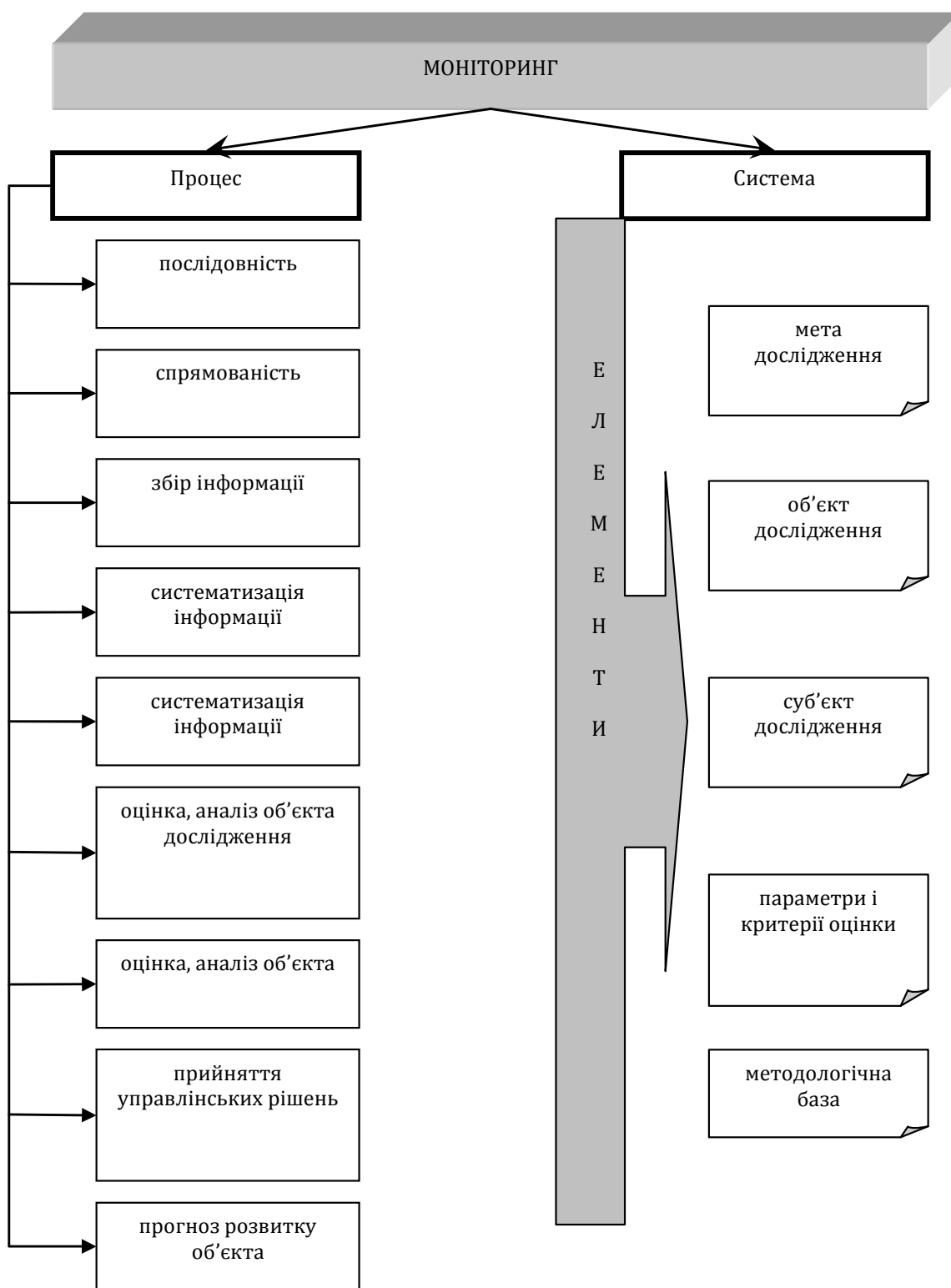

Рис. 1. Моніторинг як процес і система моніторингу

виявлення відхилень від календарного плану бюджету, які викликають зниження ефективності інвестиційної діяльності; аналіз причин, які призвели до цих відхилень, та розробка пропозицій з відповідного коригування окремих напрямків інвестиційної діяльності з метою її нормалізації та підвищення ефективності [17; 18].

Український науковець О. Г. Пенькова у своїй праці

дослідила теоретико - методичні засади та практичні рекомендації щодо побудови системи моніторингу інвестиційної діяльності. Вона визначає його як систему організації безперервних процесів збирання, обробки, аналізу і представлення документованої інформації, яка відбиває основні показники інвестиційної діяльності та тенденції її розвитку в перерізі галузей економіки та окремих підприємств з

метою інформаційного забезпечення різних рівнів управління [19].

Таким чином, можна констатувати, що моніторинг інвестиційної діяльності як інформаційна складова управлінського процесу об'єднує функції спостереження, аналізу, оцінки та прогностичну.

На наукове визначення досліджуваного поняття «моніторинг» впливають специфічні особливості сфери застосування, ступінь опрацювання та розробки методологічного інструментарію. Системам моніторингу притаманні загальні ознаки, які дозволяють визначити моніторинг як самостійне науково-практичне явище.

Аналіз останніх наукових публікацій з питань моніторингових досліджень дозволяє виділити основні принципи системи моніторингу:

- цільова спрямованість;
- системність;
- безперервність та тривалість досліджень;
- періодичність зняття інформації;
- комплексність;
- об'єктивність одержання та оброблення інформації;
- зіставність показників у часі;
- перспективність моніторингових досліджень.

Моніторинг стає дієвим засобом інвестиційної політики за умови своєчасного регулярного надходження якісної інформації до учасників інвестиційного процесу. До основних задач моніторингу інвестиційної діяльності слід зарахувати:

- організацію безперервного спостереження за об'єктом дослідження та формування системи інформативних показників;
- оцінку та аналіз отриманої інформації та виявлення причин, що призвели до відхилення від запланованих результатів;
- забезпечення учасників інвестиційної діяльності об'єктивною інформацією, що отримана під час моніторингових досліджень;
- прогнозування розвитку та надання рекомендацій щодо уникнення або зниження негативних наслідків на об'єкт дослідження.

При невизначеності та мінливості результатів інвестування розроблена система моніторингу повинна коригуватися при зміні інвестиційного середовища

Проблемою інвестиційного моніторингу є формування методичної стратегії, яка базується на економічному аналізі статистичних показників. Інформаційною основою таких досліджень є база систематизованих показників, які надходять із різних джерел: показники діяльності суб'єктів інвестиційної діяльності (обсяг інвестиційних ресурсів, зміна структури інвестицій, ефективність інвестиційної діяльності); інформаційні ресурси про стан нормативно-правового забезпечення інвестиційного процесу. Тому на сучасному етапі розвитку економіки України для підвищення інвестиційної активності актуальними стають питання розробки системи показників, які характеризують стан інвестиційної діяльності на мікро- та макрорівнях економіки.

У сучасних умовах економічного розвитку, який характеризуються нестабільністю, швидкістю змін, повторюваністю кризових явищ та зростання ролі інформації в процесі управління, необхідними є

інформаційні центри на регіональному рівні, які б систематизували інформаційні ресурси та формували бази даних для учасників інвестиційного процесу. Функціонування таких центрів потребує спеціальних знань та вмінь, професійної підготовки, а також створення комплексних автоматизованих систем інформаційно-аналітичної підтримки прийняття інвестиційних управлінських рішень на основі сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій.

Таким чином, інвестиційний моніторинг передбачає безперервне спостереження, обробку, аналіз, оцінку стану інвестиційного ринку та надання якісної своєчасної інформації учасникам інвестиційного процесу для прийняття управлінських рішень. Використання моніторингу в інвестиційній сфері дозволить підвищити ефективність управління інвестиційною діяльністю. Аналіз засвідчив, що ще існує низька не вирішених проблем, а саме - подальшого вивчення потребують питання методологічного і прикладного характеру здійснення моніторингових досліджень інвестиційної діяльності в частині розробки системи показників, які характеризують стан інвестиційної діяльності на всіх рівнях економіки.

Список літератури

1. Гурова, Д. Д. Поняття "моніторинг" при вивченні курсу "моніторинг туристського ринку" / Д. Д. Гурова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Збірник наукових праць. – 2011. - №13. - С.65-70.
2. Шиндеровская, И. Ю. Концептуальный подход к определению понятия "региональный социально-экономический мониторинг" [Текст] / И. Ю. Шиндеровская // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. - № 3. - Т. 1 – С. 194-198.
3. Кузнецова, І. О. Моніторинг як складова процесу управління підприємством хлібопродуктів: теорія та методологія: монографія [Текст] / І. О. Кузнецова. – О.: Друкарський дім, 2009. – 228 с.
4. Васюкова, Г. Т. Екологія : підручник. / Г. Т. Васюкова, О. І. Ярошева – К.: Кондор, 2009. – 524с.
5. Социологическая энциклопедия: В 2 т. Т. 1. / Руководитель научного проекта Г. Ю. Семгин. – М.: Мысль, 2003. – 694 с.
6. Малышев, М. Л. Мониторинг в системе управления социально-трудовой сферой: дис. ...д-ра соц. наук 22.00.08 / М. Л. Малышев; Московский гос. соц. ун-т. – М., 2005. - 399с.
7. Малышев, М. Л. Мониторинг социально-трудовой сферы: учеб. пособие [Текст] / М.Л.Малышев. – М.: Издательство РГСУ «Союз»; «Перспектива», 2007. – 276с.
8. Майоров, А. Н. Мониторинг в образовании. Книга 1 [Текст] / А. Н. Майоров. – СПб.: Издательство «Образование-Культура», 1998. – 344с.
9. Кураков, Л. П. Экономический энциклопедический словарь [Текст] / Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. – М.: Вуз и школа, 2005. – 1030с.
10. Современный экономический словарь [уклад. Б.А. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Б. Стародубцева.]. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 480 с.
11. Управління інвестиціями на підприємстві [Текст] / [Козаченко Г. В., Антіпов О. М., Ляшенко О. М., Дібніс Г. І.]. – К.: Лібра, 2004. – 368 с.
12. Милером П., Робертс Дж. Экономика, организация и менеджмент: В 2-х т. / Пер. с англ. И. В. Розмаинского, Д. Е. Тетерина, К. А. Холодилина ; под редакцией И. И. Елисеевой и В. Л. Тамбовцева — СПб.: Экономическая школа, 2001. — Т. 2 – 424 с.
13. Загородній, А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.:Знання, 2007. – 1072 с.
14. Скрипченко, А. Ю. Направления устойчивого развития

-
- организаций потребительской кооперации: дис. ... к.э.н.:08.00.05 / А. Ю. Скрипченко; Белгородский университет потребительской кооперации. – Б., 2004. – 222 с.
15. Кузьмин, М. Н. Мониторинг как составная часть информационного обеспечения процесса управления [Электронный ресурс] // Электронное периодическое научное издание "Системное управление". – 2009. – Выпуск 1. – Режим доступа: http://sisupr.mrsu.ru/2009-1/pdf/17_Kuzmin.pdf
16. Бланк, И. А. Инвестиционный менеджмент [Текст] / И. А. Бланк – К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – 448 с.
17. Майорова, Т. В. Інвестиційна діяльність: навч. посібник [Текст] / Майорова Т.В. – ЦУЛ, 2004. – 376 с.
18. Пересада, А. А. Інвестування: навч. Посібник [Текст] / А. А. Пересада. – К.: КНЕУ, 2004. – 250 с.
19. Пенькова, О. Г. Організаційно-методичні засади моніторингу інвестиційної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата екон.наук: 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / О. Г. Пенькова; Уманський держ. педагогічний ун-т ім. П.Г.Тичини. — Умань, 2006. — 20 с.
20. Бушмелева, Г. В. Содержание категории «мониторинг социально-экономических и экологических процессов» [Электронный ресурс] / Г. В. Бушмелева // Управление общественными и экономическими системами.- 2006.- № 2. – Режим доступа: <http://www.bali.ostu.ru/umc/arhiv/2006/2/Bushmeleva.pdf>.

РЕЗЮМЕ

Лысенко Светлана, Моисеева Юлия

Методологические подходы к определению понятия «мониторинг» в инвестиционной деятельности

В статье рассмотрена суть понятия «мониторинг», его определение в различных областях применения. Определены методологические подходы, принципы и задачи организации процесса мониторинга инвестиционной деятельности

RESUME

Lysenko Svitlana, Moisieieva Yulia

Methodological approaches to definition of the concept «monitoring» in the investment activity

The essence of concept «monitoring» and its definition in various scopes are considered in the article. Methodological approaches, principles and objectives of the organization of the monitoring of investment activity are defined.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2012 р.